

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Конституцією України передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3). Зважаючи на це, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Усвідомлюючи це, органи державної влади України повинні вживати заходів щодо створення належних умов для забезпечення прав і свобод громадян, недопущення їх порушення та відновлення порушених прав. Важливим кроком у цьому напрямі є прийняття Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020», якою в Україні визначаються вектори руху щодо впровадження європейських стандартів життя в оборонній, соціально-економічній, правоохоронній сферах.

Відповідно до даного нормативно-правового акту основними векторами розвитку нашої держави є:

- вектор розвитку (забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя);
- вектор безпеки (забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності);
- вектор відповідальності (забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах);
- вектор гордості (забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт) [1].

За вказаними векторами розвитку заплановано реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави, що у результаті дозволить забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством, державою і бізнесом, запровадити якісно нові підходи до гарантування прав громадян і, як наслідок, створити умови для забезпечення відносно високого рівня гарантій прав громадян в Україні.

В умовах тимчасової окупації частини території України та військової агресії Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей проблема захисту прав і свобод людини постає особливо гостро. У кризовій ситуації ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що потребує особливого контролю з боку суспільства. На жаль, не на всій території нашої держави створено однакові умови для реалізації громадянами конституційно закріплених за ними прав і свобод. У зв'язку з початком у 2014 році російської військової агресії проти України:

- системний характер мали порушення прав і свобод людини на окупованих територіях Донецької та Луганської областей;
- певна специфіка щодо реалізації окремих прав людини мала місце на території проведення Антитерористичної операції (а з 30 квітня 2018 року в зоні проведення Операції Об'єднаних Сил).

Основними причинами порушення прав людини можна визначити такі: ескалація збройного конфлікту на сході України, зокрема, діяльність терористичних збройних формувань; обстріли житлових районів, наслідком яких стали жертви серед цивільного населення; вбивства цивільних та інших осіб, захищених за міжнародним гуманітарним правом; незаконні затримання, насильницькі зникнення та катування; руйнування у результаті обстрілів житлового фонду, пошкодження об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, а також системи життєзабезпечення; руйнування фінансової, банківської сфери, транспортної інфраструктури та систем зв'язку та комунікацій; економічний занепад та зростання рівня безробіття внаслідок закриття підприємств, розриву економічних зв'язків, фізичного знищення виробничих потужностей.

У результаті виникло декілька нових груп населення, які потребують соціального захисту: цивільні особи, які перебували в полоні і потерпали від насильства та катувань, але не отримали інвалідність; цивільні особи, які перебували в полоні й отримали інвалідність; цивільні особи, які отримали тілесні ушкодження, пов'язані із збройним конфліктом, але не отримали інвалідність; цивільні особи, які отримали тілесні ушкодження, пов'язані із збройним конфліктом і отримали інвалідність внаслідок таких тілесних ушкоджень; непрацездатні члени сім'ї цивільних осіб, які загинули в полоні або через бойові дії. Але, сьогодні не вироблено чіткого механізму надання відповідного соціального статусу і адекватної соціальної допомоги вказаним категоріям цивільних осіб, які постраждали в ході збройного конфлікту.

Основними правами, щодо яких відбувалися порушення, можна назвати такі: право на життя, захист від катувань та поганого поводження; право на справедливий суд, право на правову допомогу (що було зумовлено, зокрема, обмеженням доступом жертв конфлікту до правосуддя); право на приватність; свобода пересування; право на свободу та особисту недоторканність; свобода думки, совісті та віросповідання; свобода мирних зібрань; свобода об'єднань; право власності; право на гідний рівень життя; право на освіту; протидія дискримінації; права внутрішньо переміщених осіб (зокрема в частині доступу до соціальних послуг та державної допомоги, оформлення документів); права жінок; права дітей; права людей з інвалідністю; права осіб із проблемами психічного здоров'я; право на участь в управлінні державними справами (зокрема шляхом участі у голосуванні).

Усвідомлюючи необхідність створення необхідних умов щодо гарантування усім громадянам України безперешкодної можливості щодо реалізації гарантованих їм Конституцією прав та вироблення дієвого механізму відновлення порушених прав Міністерством внутрішніх справ України було ініційовано прийняття Стратегії відновлення цілісності України і деокупації Донбасу «Механізм малих кроків». У даній Стратегії передбачено низку кроків щодо відновлення системної роботи органів влади, підвищення якості життя людей, забезпечення безпеки і правопорядку, нормалізації всіх процесів життєдіяльності [2].

Важливим кроком у напрямі створення належних умов для дотримання прав і свобод громадян на території України (у тому числі на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей), вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, вирішення системних проблем у даній сфері є прийняття у 2015 році Національної стратегії у сфері прав людини [3]. Вказаною Стратегією визначено ключові права і свободи людини, які потребуються вироблення дієвого механізму захисту. У даному документі звертається увага як на ті права і свободи,

порушення яких має місце на всій території України, так і на ті права і свободи, порушення яких є найбільш характерним в регіонах, де проводиться АТО/ООС та на тимчасової окупованих територія Донбасу.

Основним суб'єктом забезпечення правопорядку є органи Національної поліції. Саме на них безпосередньо покладається завдання щодо надання поліцейських послуг у сфері охорони прав і свобод громадян, тобто реалізація підходу «служіння суспільству». Зміст даного підходу полягає в дотриманні та забезпеченні прав людини і основних свобод як ключової цінності в діяльності органів поліції; реалізацію органами поліції своїх функцій відповідно до потреб людини (Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року) [4].

Розглянемо коротко основні права громадян, щодо яких відбуваються систематичні порушення, та основні заходи, що мають вживатися з метою недопущення їх порушення, відновлення порушених прав та мінімізації негативних наслідків (право на життя; протидія катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; забезпечення свободи мирних зібрань та об'єднань; захист прав внутрішньо переміщених осіб; звільнення заручників та відновлення їхніх прав).

Право на життя. Життя людини є найвищою соціальною цінністю. Починаючи з 2014 року відбуваються систематичні порушення права на життя внаслідок: незаконних дій терористичних організацій ДНР та ЛНР, бойовиків, найманців, а також агресії Російської Федерації; збільшення незаконного обігу зброї; непропорційного використання сили та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів; неналежного надання медичної допомоги громадянам України.

У зв'язку з цим з боку держави має бути:

- вироблено належні гарантії захисту права на життя та запроваджено правові засоби захисту і механізми ефективного розслідування порушень права на життя.
- створено ефективну систему, спрямовану на забезпечення протидії злочинним діям проти життя людини, запобігання їм, припинення та покарання за такі дії, відшкодування сім'ям потерпілих;
- створено умови для додержання норм міжнародного права для захисту життя мирного населення на тимчасово окупованій території України.

Протидія катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. У зв'язку з початком російської збройної агресії основними категоріями осіб, щодо яких спостерігалися випадки катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, є військовослужбовці, які перебувають у зоні конфлікту на сході України, та цивільне населення. Варто відзначити, що катування військовослужбовців носить системний та масштабний характер. Ті військові та працівники правоохоронних органів, що перебували у полоні, підлягали допитам, вимаганням неправдивих свідчень та співпраці з російськими спецслужбами (як шляхом психологічного тиску, так і шляхом тортур та погроз фізичного знищення). Зважаючи на те, що випадки катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання завдають не лише фізичної, але й психічної шкоди, важливо виробити на загальнодержавному рівні механізм реабілітації жертв таких злочинів.

Необхідність **забезпечення права на свободу та особисту недоторканність** актуалізувалася з 2014 року у зв'язку з поширенням насильницьких зникнень осіб на

тимчасово окупованій території України та у районі проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях. З метою максимально повного забезпечення прав громадян на свободу та особисту недоторканість від органів поліції вимагається суворе дотримання процедури розслідування для притягнення до відповідальності осіб, винних у викраденні людей на тимчасово окупованій території України та у районі проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях, в тому числі з використанням міжнародно-правових механізмів.

Специфічною категорією, щодо яких право на свободу та особисту недоторканість може порушуватися під час здійснення ними професійної діяльності, є представники засобів масової інформації (журналісти), які висвітлюють події у зоні АТО/ООС. Журналісти під час планування відрядження до зони конфлікту повинні бути ознайомлені із особливостями забезпечення особистої фізичної та цифрової (захист облікових засобів та пристроїв) безпеки, потенційними ризиками у зоні конфлікту.

Звільнення заручників та відновлення їхніх прав. Основною проблемою, що існує у даному напрямі є відсутність ефективної системи заходів щодо визволення заручників, які захоплені і (або) утримуються на території Донецької і Луганської областей, забезпечення їх реабілітації. З метою ефективного розслідування фактів незаконного викрадення громадян, захоплення заручників працівники слідчих підрозділів взаємодіють з представниками карного розшуку та підрозділами криміналістичного забезпечення. У рамках створення ефективної системи заходів щодо звільнення заручників представниками Національної поліції систематично проводяться зустрічі з членами Служби безпеки України, Міністерства закордонних справ України, Робочої групи ООН з прав людини з питань насильницьких та недобровільних зникнень громадян, посилення діалогу між органами влади, які займаються питаннями ненасильницького зникнення, та сім'ями зниклих безвісти осіб для сприяння розслідування обставин усіх повідомлень про насильницькі зникнення.

Забезпечення свободи мирних зібрань та об'єднань. Одним із конституційних прав громадян є право на мирні зібрання. Так, відповідно до статті 39 Основного закону громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

До числа повноважень Національної поліції в частині дотримання прав громадян на свободу мирних зібрань належать такі: 1) забезпечення публічного порядку і безпеки людей під час проведення мирного зібрання; 2) супроводження учасників мирного зібрання, а також за наявності дозволу органу місцевого самоврядування – тимчасове обмеження або зміна маршрутів руху транспорту, встановлення спеціальних знаків; 4) на прохання організатора одного з одночасних мирних зібрань або в разі необхідності під час проведення контрзібрань забезпечення розведення учасників зібрань на безпечну відстань, при цьому не обмежуючи сторони у праві проведення одночасних мирних зібрань.

У разі, якщо учасники мирного зібрання масово застосовують насильство, або своїми діями перешкоджають затриманню осіб, що вчиняють насильство в ході мирного зібрання, та якщо іншим чином припинити насильство не можливо, органи поліції оголошують про втрату зібранням мирного характеру.

В оголошенні про втрату зібранням мирного характеру органи поліції повідомляють про: 1) надання часу для залишення місця проведення зібрання для осіб, що не беруть

участь у актах насильства; 2) можливість реалізувати своє право на мирне зібрання таким чином, щоб не перешкоджати законним діями працівників правоохоронних органів, в тому числі шляхом проведення спонтанного зібрання.

З середини 2017 року у низці регіонів держави розпочалося практичне впровадження діяльності груп комунікації (перемовників або групи діалогу) поліції під час проведення масових заходів. Під час створення цих підрозділів за основу обрано досвід поліції комунікації Чеської Республіки у взаємодії з Консультативною місією Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки в Україні, яка діє з 2014 року в Україні. На сьогодні групи функціонують у багатьох регіонах, зокрема у Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій областях, місті Києві тощо. Основною метою діяльності груп діалогу є налагодження взаємодії та довіри. Завданням вказаних груп є налагодження діалогу із організаторами та учасниками акцій під час масових заходів: акцій протестів, футбольних матчів, маршів, релігійних заходів тощо.

Необхідність створення груп діалогу зумовлена тим фактом, що в демократичному суспільстві роль поліції полягає в тому, щоб захищати права громадян на вільне зібрання. Співробітники поліції патрулюють невеликі групи в натовпі та для кращої видимості одягнені у жовті жилети замість звичайної форми. Вони підтримують контакт з людьми, пояснюючи права та обов'язки учасників масового заходу. Встановлюючи діалог із громадянами під час великих зібрань, співробітники поліції значно зменшують ризик ескалації насильства та запобігають конфронтаціям.

Підсумовуючи викладене вище, хотілося б зазначити, що сьогодні з боку держави не лише створюються важливі передумови для врегулювання збройного конфлікту, що має місце на території Донецької та Луганської областей, а й звертається неабияка увага до створення належних умов для гарантування реалізації громадянами усіх наданих їм Конституцією України прав і свобод. І у зв'язку з цим важливого значення набуває створення умов для реалізації прав громадян саме під час врегулювання збройного конфлікту та забезпечення правопорядку, недопущення порушення вказаних прав з боку правоохоронних органів, сприяння у їх реалізації.

Список бібліографічних посилань

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Стратегія відновлення цілісності України і деокупації Донбасу «Механізм малих кроків» URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/5b1faf7a125a0/>.
3. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.
4. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року №1023-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-p>.

